

Summary

Iryna Slonevska

Intertextual Dialogue of Cultures as a Dominant of Neo-Victorian Novel

The article analyzes the phenomenon of the Neo-Victorian novel, which is considered as a genre modification of Victorian literature. It is emphasized that an interest in the cultural heritage of previous epochs, of which the Victorian era became the most «dialogic» one, is the peculiarity of English literary postmodernism. A description of the intertextual dialogue between the modern British novel and Victorian literature (J. Fowles, «The French Lieutenant's Woman», P. Ackroyd, «Chatterton», A. Bayte, «Possession: A Romance», S. Waters, «Fingersmith») is proposed in the article.

Key words: *Victorian Age, Victorian novel, genre modification, Neo-Victorian novel, intertextual dialogue, level of text organization.*

Дата надходження статті: «21» вересня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «10» жовтня 2017 р.

УДК 821.161.2(291.215) Вовк, Килина

ОЛЬГА СМОЛЬНИЦЬКА,

кандидат філософських наук

(м. Київ)

**Єгипетський дискурс і народне християнство
як мова символів у поезії Віри Вовк і Патриції Килини**

Стаття присвячена аналізу давньоєгипетських міфів, символів, архетипів, історичних об'єктів в текстах поетів Нью-Йоркської групи. Дослідження є порівняльним. Подано біблійний контекст, пов'язаний з єгипетським. Використовується методологія Карла Густава Юнга, Мірчі Еліаде, Джозефа Кемпбелла. Залучені міфологічні, архетипні, симбіологічні, етимологічні методи аналізу.

Ключові слова: *текст, контекст, Єгипет, народне християнство, міфологія.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Синтез культур і відтворення трансформацій у сучасних літературних творах являє собою перспективну тему, особливо на прикладі текстів тих авторів, які безпосередньо пов'язані з конкретними культурами й обізнані з іншими контекстами завдяки подорожам, експедиціям, прощам або іншим формам прямого ознайомлення. Можна виокремити поняття

«література-подорож» або «текст-подорож». Особливо це стосується творів письменників, де герой варіюється у різних іпостасях мандрівника або шукача сакрального. Таким він постає у творах членів Нью-Йоркської групи (НЙГ – абревіатура О. Астаф'єва).

Аналіз досліджень і публікацій... Феномен цієї вільної групи вже відкривався в українському, польському, північноамериканському (але діаспорному) літературознавстві та критиці. Це праці Н. Анісімової, О. Астаф'єва [1], Б. Бойчука (США, помер 2017), Ю. Григорчук [6], А. Дрозди, І. Жодані [7], Л. М. Залеської Онишкевич (США), І. Калинця, Т. Карабовича (Польща) [21], Н. Козіної, М. Коцюбинської (умерла 2011), С. Майданської, В. Мацька [9], С. Ожарівської, Т. Остапчук, М. Ревакович (США), Б. Рубчака (США), О. Смольницької (до 50 статей, у тому числі про народну релігійність [15]), Л. Тарнашинської, І. (Джона) Фізера (США) [8], З. Чирук та ін. *Виділення невирішених раніше питань загальної проблеми.* Компаративний аналіз поезії Віри Вовк (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, мешкає у Ріо-де-Жанейро) і Патриції Килини (Patrice Nell Warren, США) вже здійснювався [14], проте варто розширити контексти міфології різних народів, асоціативно задіявані цими письменницями. Досі на тексти Патриції Килини аналітиками зверталось замало уваги (особливо у дослідженні єгипетської тематики), тому стверджувати про остаточний і повний дискурс творчості НЙГ ще зарано.

Формулювання цілей статті... Поставлена мета передбачає завдання: 1) схарактеризувати особливості творчого стилю членів НЙГ у світовому контексті, порівнявши з тенденціями у сучасній «материковій» українській ліриці; 2) надати міфоаналіз текстам обраних для дослідження письменниць; 3) проаналізувати оперування символами єгипетської культури у поєднанні з народним християнством у цих авторок.

Виклад основного матеріалу... Аналіз поезії НЙГ викликає паралелі із сучасною британською та північноамериканською лірикою, бо виявляє спільні сценарії розвитку. Сучасна британська поетеса, професор кафедри поезії Рохемптонського університету (Лондон) Фіона Семпсон (Fiona Sampson), неодноразово перекладена українською мовою, вважає, що сьогодні рідна їй література більше наближена до новітньої української, аніж до лірики США, попри одну – англійську – мову творення. Отже, в історичному плані відбулися шляхи розходження літератури Британії та США: якщо за романтизму американські поети ще пам'ятали про свою історичну батьківщину та стежили за її здобутками, то сьогодні спостерігається розрив. При цьому новітня американська поезія, за словами Ф. Семпсон, позбавлена

канонічних форм, технологізована, а природний погляд сприймає як наївність [16]. Кажучи про відсутність у сучасній американській поезії емоцій та інші негативні явища (як-от нудний виклад), Ф. Семпсон каже, що це «інтернаціональне явище» [16]. Для цитованого британського професора дуже важливе питання національної ідентичності. (Якщо розглядати явище технологізованості, можна порівняти американський мейнстрім з лірикою Ю. Тарнавського, який одразу створює свої тексти на комп'ютері).

За свідченням Ф. Семпсон, британська поезія оновлює у вжитку канонічні форми, зокрема, сонет, газель або малайзійський пантум (пантун), спостерігається інтерес до рими, хай і не до кінцевої [16] (тоді коли в Україні увага надається переважно кінцевій, у «постнеокласиків» – про яких сказано нижче – це звертання до точної рими, як дзвінкої, музичної). Те ж саме можна сказати про сучасну українську лірику, причому не лише твори В. Вовк (сонети, сонетоїди тощо) або І. Качуровського, а й «материкову» літературу (хоча такий поділ на дві течії вельми умовний): творчі спадкоємці неокласиків, як Олена О'Лір, Ольга Башкірова, Надія Гаврилюк, Наталка Науменко, Люцина Хворост та ін., охоче звертаються до різних традиційних форм, у тому числі вище перелічених. Віртуозне володіння формою та вміння висловити будь-яку тему (тобто можна казати про симбіоз форми і змісту, жодну відсутність штучності або наслідування) створюють враження невичерпності можливостей української поезії. Обидві літератури звертаються до тем, образів, проблем тощо зарубіжного досвіду (Трістан та Ізольда, святий Грааль, тощо; валлійська тематика у Ф. Семпсон), але найкращі зразки не втрачають національної ідентичності, спостерігається боротьба з перетворенням автора і його ліричного героя на «людину світу». Отже, і у вітчизняній, і у британській ліриці відбувається справжнє відродження, незважаючи на проблеми розвитку обох літератур. Інша проблема полягає у тому, що вони широко не знані у світі, їхня (у хорошому розумінні) промоція – переважно завдяки ентузіастам, з-поміж яких слід назвати В. Вовк і вже згадану Ф. Семпсон (журнал «Роем»: він цінний і тому, що у Британії дуже важко видати поетичну книгу [16]).

Для кращого розуміння вибору тематики Патрицією Килиною слід окреслити умови формування її творчого методу та, відповідно, коло зацікавлень. Як повідомляє інтерв'юер та дослідник НІГ І. Фізер, ця поетеса «народилася в штаті Монтана, в американській сім'ї Кондрата Воррена. Студювала середньовічну літературу в Менгеттенвіл коледжі біля Нью-Йорку; після студій працювала редактором у журналі Рідерс дайджест. У 1957 році, вивчивши українську мову, почала нею писати.

Об'єктами її особливого зацікавлення і вивчення є середньосхідна мітологія, давня культура Єгипту та історія старовинних килимів» [8, с. 218].

Що являє собою її поезія? Модерн, модернізм, «субтильний символізм» [8, с. 218] чи інше? Навколо цього точилася дискусія, в якій участь узяли Б. Рубчак і Г. Грабович: вони «висунули взаємовиключаючі твердження про наявність та відсутність мітичного підтексту у цій поезії. Йшлося в цій дискусії, в першу чергу, про те, чи поет здатний творити свій власний міт» [8, с. 218]. Ми більше схилиємося до компромісного варіанту: «Дискусія ця, будучи відкрито антитетичною, поминула третю можливість, цебто те, що поет, а в даному випадку Килина, не обов'язково творить власний міт, бо, як такий він був би колективно неприступний; але поети властивим їм способом, трансформують у нові варіанти уже наявні міти у мовних системах» [8, с. 218–219]. К. Г. Юнг у такому випадку писав, розрізняючи знаки і символи: «Знак завжди менший, ніж поняття, яке він репрезентує, тоді як символ завжди більший, ніж його безпосередній очевидний сенс. Символи до того ж мають природне і спонтанне походження. *Жодний геній не сідав з пером чи пензлем у руки, примовляючи: «От зараз я винайду символ»* [курсив мій. – О. С.]. Неможливо раціоналізувати думку...» [17, с. 57]. І. Фізер вбачає не так міфічність, як онейризм у творах поетки [8, с. 219]. На нашу думку, ліриці Патриції Килини (до речі, як і В. Вовк) однаковою мірою притаманні міфічність і онейризм (оніризм): ці два аспекти взаємодоповнювальні та перспективні для аналізу. Міф постає як видіння, сон, галюцинація тощо – і, у свою чергу, побачене (відкрите, явлене) візіонеру або перетворюється ним на міф, або вже є міфом, який відкрив своє сакральне буття.

Творчості В. Вовк притаманна теофанія (богоявлення), причому це спостерігається в усіх жанрах – і навіть у спогадах, які фіксують події, подібні до релігійного чуда. Ліричний герой письменниці безпосередньо спостерігає явище божества (як язичницького, так і монотеїстичного – Господа Бога); так само візіонер спілкується зі святими, янголами. Богоявлення (якщо згадати християнське свято) органічно вкладається в українську обрядову картину світу, але розвинуте саме у гармонійної індивідуальності. Також (згідно з працею М. Еліаде «Священне і мирське», або «Сакральне і профанне») можна виокремити і наявну у текстах В. Вовк кратофанію, тобто ієрофанію, яка полягає у проявленні надприродної сили. Сюди можна зарахувати магічні та ін. явища.

Щільний зв'язок з релігією в аналізованих текстах спостерігається і

у культурі мощів, мучеництві, прощено до святих місць. Цікаво простежити, чи можлива тут контамінація з язичницьким сприйняттям (Дж. Фрезер у «Золотій галузці» порівняв свхаристію з наданням присутнім на дійстві язичникам частки під час жертвопринесення тварини), але у даному випадку нам близька думка М. Еліаде про порівняння мощів святих із культом героїв. Дослідник не бачить тут подібності з культом героїв, бо «в язичників культ богів і культ героїв були розведені. Смерть назавжди розділяла героя і богів; тіла мучеників, навпаки, наближали до Бога тих, хто надавав їм шану» [19, с. 30]; учений наводить асоціацію з ученням про втілення (тобто герой може втілитись у смертному – тобто, як ми вважаємо, це набуття профанним індивідом сакральних ознак). Мартирії («церкви мучеників») не тотожні культовим місцям язичників або могилам героїв, хоча у випадку народної релігійності це часто контамінується (християнський храм на місці колишнього капища, та ін.). Можна згадати геомансичні [20, с. 16] випадки у творах авторки – тобто пророкування щодо сакральних місць. Ці пророкування – частий мотив житій, легенд та інших жанрів, і успішно інтерпретуються у сучасній літературі.

Відповідно, таке явище як *martyria* (мучеництво) у творах В. Вовк має розглядатись у християнському ключі, поєднано із сучасними реаліями (як, власне, і у текстах авторки). Сама письменниця неодноразово (у тому числі у приватному спілкуванні з авторкою статті) розводила християнство і міфологію, зокрема, вважаючи, що Ісус Христос не може досліджуватись із міфологічної точки зору. Якщо прийняти комплексний підхід, то паралелі з язичництвом і християнством у даному контексті можуть бути здійснені, але суто відповідно до конкретних творів – особливо враховуючи факт відсутності точного відповідника Христу у політеїстичних релігіях (особливо у випадку афробразильської, де риси Ісуса можуть надаватися маскуліним божествам, але ці боги не тотожні Спасителю).

У зв'язку з цим варто звернутися до проблеми випробовування героя історичними трагедіями. В. Вовк не лише змальовує сучасну їй постать (або реально знайому, або узагальнену, часто це безіменна «мала людина» в Україні, Бразилії чи іншій країні), чи історичного персонажа, але й зводить її до рівня героя, який часто розкривається у високій трагедії. М. Еліаде наводить приклад старозавітних пророків, які казали про визначення Божою волею та необхідність відповідності народу Ягве (тобто юдеї мають бути гідними свого Бога, знати свою віру і закон); звідси вчений виводить випробовування «жахом історії» [18,

с. 161]. Цей приклад про боговизначення і відповідальність народу своєму Господу, бажання віднайти втрачений Єрусалим, прагнення набуття втраченої через власну гріховність Батьківщини може бути порівняний з українським народом (що у творчому плані робила Леся Українка: численні драматичні поеми, вірш «І ти колись боролась, мов Ізраїль...», продовжила В. Вовк – роман «Книга Естери», 2012, та інші твори).

У випадку спілкування героя письменниці із сакральним спостерігається і таке явище, як ієрогамія [20, с. 24] – тобто «священне взяття шлюбу»: наприклад, святі жінки – черниці – заручались із Христом (як свята Катерина Сіенська), самі черниці – Христові наречені. Героїня В. Вовк часто самодостатня, ієрогамія для неї – остаточна реалізація цілісності. Окремі жіночі персонажі авторки не проти профанного шлюбу чи інших стосунків із земною людиною, але тим цікавіше стежити за поєднанням в їхньому шляху священного і мирського – як-от в Іштар-Інанні («Напис на скарабею») або в інших героїв. Для персонажа В. Вовк, який перебуває на межі та проходить ініціацію, або вже досяг Самості, Господь або конкретний святий – це покровитель і друг (*patronis et amicis* [19, с. 30]). У героїв В. Вовк і самої письменниці це св. Франциск Ассизький, свята Катерина (точніше, кілька святих із цим іменем), св. Тереза Мала, та ін. *Passio* (страждання) Ісуса чи святого стає стражданням конкретного героя або героїні (у фемінінному випадку вона може наблизитися до образів Марії Магдалини або інших святих жінок). Персонаж відчуває Христовий біль, життя емігранта чи іммігранта (або іншої постаті під час випробовувань) – це сорозп'яття. Таке сприйняття зумовлюється творчим баченням, талантом письменниці: образ гранично візуалізується, і автор (і як деміург, і як реципієнт – споглядач картини чи іншого твору, вірянин на богослужінні, тощо) ототожнює себе з певною постаттю.

Хронотоп у В. Вовк заслуговує на окреме дослідження. Дія відбувається і у сучасну добу («тут і зараз»), і водночас це міфологічний час. Можна казати про те, що дія відбувається з самого початку, *ab origine* [20, с. 7], та «у врем'я оно», «в дні они», «того часу» (*in illo tempore*), «за Адама», «до Потопу», тощо. Тоді герої – це і найперші люди (Адам і Єва), первісні божества – як, скажімо, праматір, – родоначальники племен, і сучасні.

Якщо аналізувати тексти В. Вовк за Дж. Фрезером, то наскрізними у них є: 1) Бог, який умирає і воскресає (у першу чергу, це Ісус Христос); 2) тотем; 3) заборона (табу) на певну дію; 4) спокута; 5) ініціація (яка включає і мучеництво, і сходження на вершину); 6) шаманізм, жрецтво

– жінка в обрядах як ієрофант – звідси культ Великої Матері. З огляду на інтермедіальність творів В. Вовк і часте поєднання вербального і візуального в її текстах, а також виразний германський контекст її творчості, можна для ілюстрації згадати присвяту на одному з кельнських каменів матрон I ст. після Р. Х. [2, с. 415] «Моїм германським Матерям». Також це описана у віршах В. Вовк кам'яна баба (Мати-Земля), «пізніше стела Божої Матері» [2, с. 312]; 7) причастя (у тому числі духовне); 8) архетипово виокремлені як небезпека для душі сили зла (наприклад, Вальпуржина ніч, під час якої з персонажів наче спадають маски, і розкривається їхня сутність). Противага цьому – чарівні помічники (у тому числі духи, янголи, святі, казкові тварини як виразники інстинкту); стихійні створіння – елементалі, – psychopomps (англ.), яким відповідають кельтські фейрі (fairy). Це приховані та реалізовані у пограничному стані можливості психіки, душі.

За Дж. Кембеллом, герой В. Вовк справді «тисячоликий», і багато творів авторки – фактично міф про народження героя, причому це народження часто відбувається зі звичайної реальності, від звичайної людини та зі звичайної людини (розвиток особистості).

Який єгипетський дискурс у В. Вовк? Спочатку треба з'ясувати, що у духовному плані собою являє стародавня єгипетська культура. За словами М. Еліаде: «Людський заколот і його наслідки мали місце за міфічного віку. «Людьми» були, були, вочевидь, найранніші мешканці Єгипту, оскільки цю країну було утворено першою, і вона, відповідно, була Центром Світу» [18, с. 87]. Автор далі пояснює: «Єгиптяни були єдино повноправними її мешканцями; цим пояснюється заборона чужоземцям відвідувати святилища – мікроскопічні образи країни» [18, с. 87]. Отже, в єгиптян було граничне протиставлення: «ми» – «вони», «свій» – «чужий», «сакральне» – «профанне».

Про те, що поетеса надихається елементами різних культур і цивілізацій (у тому числі давно віджилих), причому під час подорожей, авторка неодноразово заявляє. Так, у новій збірці «Нев'янучий квіт» (2017) є вірш, побудований на оксюмороні («звичайному чуді», за Є. Шварцем), присвячений «для О. К.» – покійній поетесі Парани Олені Колодій – «Можлива неможливість», де лірична героїня звертається до символіки Індії та Стародавнього Єгипту: «У сні можливе все неможливе: <...> / Розфаранитися в Карнаку, / Гуляти верблюдно Сагарою...» [5, с. 23]. У Патриції Килини (збірка «Легенди і сни», 1964) наявний розлогий вірш «Евдаимон Арабія», який можна назвати елегією або міні-поемою на основі подорожніх нотаток. Наскрізним тут є образ Олександра Великого (тобто Олександра Македонського), пов'язаний зі смертю; він «плаче над пригорщею гвоздики, / він, який

шепотів, лише трохи тому: / «гвоздика, гвоздика» [11, с. 146]. Контексти тут і сучасний (вірш може бути від імені ліричної героїні або героя ХХ ст.), і стародавній – історія походу Олександра Македонського та смерті героя та його ворогів і соратників: «І по дорозі ми бачили Елія Галла, / також втікаючого з останками своїх солдатів. / З їхніх тіл здував піт, немов шовк, / і їхні коліна вже були перетворені на слонову кістку, / а їхня кров на цинамон» [11, с. 147]. Страждання і смерть перетворюються на коштовності та цінні, навіть священні речі (слонова кістка, цинамон, індіго) – але так сприймають метаморфози змучені персонажі, бо естетичне дозволяє їм сублімувати біль. Опис подорожі-утечі ґрунтується на екзотиці у поєднанні з лихоманкою, від якої вмруть історичні герої («Море – бешкет діамантів, / та гарячка – діаманти в мозку...») [11, с. 146], «спрага полізла в його горло, як крилата змія» [11, с. 146 – 147], «...ми боялися – так, боялися в раю, / боялися, що в раю помremo, / і втекли пішки до моря» [11, с. 147]). Похорон Олександра Великого несподівано завершується свідченням давно вмерлої постаті – вочевидь, воїна або іншої близької людини («...я сам помер...») [11, с. 147]), яке нагадує знайдені написи на стародавніх табличках або інших пам'ятках: «Товаришу, мій товаришу, / вдома вони написали наші імена / на табличках, колонах, мурах. / Чи вони не знають, що ми справді повернулися з Евдаймон Арабії? / Що вони нас купили з човнів, / немов шафран, / немов синю мирру?» [11, с. 148]. Такий висновок може означати те, що теоретичне ознайомлення через тисячоліття не може замінити безпосереднього досвіду, а відтак, надати справжнього розуміння іншої культури.

Як і героїні В. Вовк, у Патриції Килини жіночі персонажі часто постають в образа богинь, цариць тощо. Для компаративного аналізу плідно зіставити два однойменні вірші обох поетес – «Нефергіті». У Патриції Килини це своєрідний панегірик, певною мірою стилізований під гімни, але «осучаснений», бо у ролі Нефергіті виступає жінка ХХ ст. – або ж у недомовленостях може матися на увазі бюст цієї цариці як прикраса закладу: «О, королево, різьби і заліза, / зі своєю електричною лютнею / так довго лунає твоя пісня в льоху, / в каварні, повній диму» [12, с. 223–224]. Модернізовані реалії: «корабель з неону», лотоси порівнюються з «лейзерами» (тобто лазерами: англомовна авторка дає слово у звичній для себе транскрипції) [12, с. 224], але вітрила «гасять себе», «притишають» у льоху – тобто сакральне підкорюється профанному. Смерть, про яку часто пишуть автори НІГ, тут з'являється як «коромола», що співає «під щепенем і асфальтом» [12, с. 224]. Отже, тут наявне технологізоване сприйняття людини ХХ ст., яка має інші аналогії у рецепції історії та вічної краси. Водночас «Твое

сонце розбиває саркофаг, мов спис» [12, с. 224], тобто вічне і божественне (адже фараони вважалися нащадками Сонця) перемагає тлінне. Тут наявний парадокс, бо саркофаг сприймався сучасниками фараонів як увічнення – проте для Всесвіту і Бога це тлін. Слово «каварня» викликає асоціації з львівським побутом – вочевидь, ця лексема (але, звичайно, не реалія) стала знайомою поетесі під час спілкування з українськими емігрантами. Настрій вірша – захоплення Нефертіті як естетичною цінністю (ключові категорії: краса, величність), а також водночас і заглиблення у розгадку сакрального.

У В. Вовк (збірка «Жіночі маски», 1994, польською перекладено і видано як білінгва проф. Т. Карабовичем у 2014 р.) Нефертіті змальовується інакше, асоціативно, імпресіоністично: «в зіниці східна / чорна пума / що точить вино з місяця // і гордість фараона / в лезах уст» [3, с. 40]. Цариця постає демонічною – або ж демонічне її довілля (авторка не дає відповіді на це питання). Розгадкою може бути афоризм: «ласкаво наказуєш / жорстоко просиш» [3, с. 40]. У вірші Нефертіті постає навіть українізованою (прийом, часто застосований В. Вовк), бо тут згадуються демонологічні реалії та фразеологізм, відсутні в Єгипті: «...катувати упирем-кажаном / горобиної ночі» [3, с. 40]. Підсумок: «але погруддя вигнанки / завойовує світ» [3, с. 40]. Нефертіті не була етнічною єгиптянкою і належала до іншого племені – українка В. Вовк реалізувалася в іншому світі. Також завоювання «чужинкою» світу можна розуміти і естетично, адже Нефертіті (її бюст, але не реальна цариця) вважається еталоном краси. Осучасненою постає і Клеопатра в однойменному вірші – вона фактично людина Всесвіту, на відміну від Нефертіті: «я забула чия в мені кров / блудило мене обмануло / в обіймах чужих вождів» [3, с. 42]. Оригінальна інтерпретація знаменитої героїні тут у тому, що Клеопатра постає не як фатальна жінка і смертоносна красуня, божество, а як здобич «чужих вождів». Побудоване на різних підтекстах риторичне питання про деградацію: «сохне крона Єгипту / де твоя вишина вітчизно?» [3, с. 42]. Крона – велич, корона, слава, також архетиповий образ-символ Світового Дерева; те, що крона сохне, нагадує сон Навуходоносора про могутнє дерево, яке впаде: пророк Даниїл тлумачить це, що дерево і є самим царем. Наслідок-спостереження падіння царства, винуватицею чого – а може, ілюстрацією – стала Клеопатра: «Регоче Сфінкс чи шакал?» (у польському перекладі: «szakal wyje czy Sfinks?» [3, s. 43]).

Також цікаве питання синтезу різних культур і релігій. Це мотив народної релігійності (у даному випадку народного християнства), або релігійного дуалізму чи двовір'я – тобто поєднання християнства з язичницькими мотивами, символами тощо, причому важко з'ясувати,

що тут виступає «субстратом» – монотеїзм чи політеїзм. У поетес НІГ такий синтез виникає цілком несподівано, поєднуючи, на перший погляд, непокєднане. Так, на думку Б. Рубчака, у вірші Патриції Килини «Ладан і сарана» постає «цілком «закритий» міт про бажання злиття двох культур – єгипетської та християнської» [13, с. 25]. Сама назва багатозначна. Ладан – асоціація з християнським богослужінням, даром волхвів Немовляті Христу (золото, ладан і смирна). Сарана – асоціація і з єгипетською пустелею, і безпосередньо з біблійним контекстом: одна із семи кар єгипетських – напад сарани; сарана (акриди) – їжа Йоанна Предтечі (Хрестителя) у пустелі. Центральний образ вірша – Тутанхамон. Лірична героїня чекає, «доки вони збудують той чорний і білий собор у Сієні» [13, с. 25]. Чорно-біле – кольори дуалізму. Сієнський собор – католицька пам'ятка, викликає асоціацію зі святою Катериною Сієнською. У вірші не сказано, хто ті «вони», які знайдуть Тутанхамона (його піраміду? також це мотив про знайдення справжнього царя, справжнього володаря), збудують собор, тощо. Це і узагальнений образ людства, і таємні сили несвідомого. Завдяки зусиллям несвідомого постає архетип – Анімус, який кристалізується в образі єгипетського фараона. Цікаво: якщо за Старим Завітом, фараон – антагоніст Мойсея та всього юдейського народу, то у Патриції Килини він – Анімус героїні. Оскільки сама поетеса безпосередньо була у мандрівках і в археологічних експедиціях, її сприйняття постаті Тутанхамона ґрунтується на об'єктивній оцінці, матеріальних пам'яток. Під час мандрівки (або митарств) лірична героїня знаходить Анімус – Тутанхамона. Але можна здійснити аналог і з житійними легендами – зустріччю профанної постаті із сакральною, або ж зустрічі двох святих у пустелі (Єгипет асоціюється, зокрема, з персоналією Марії Єгипетської). Тобто політеїстичний і монотеїстичний контексти тут перетікають один в одного. Також Анімусом ліричної героїні виступає й інший фараон – Сменхаре (однойменний вірш), який правив після Ехнатона. Проте сам вірш, окрім заголовка, не пов'язаний з Єгиптом, бо проблематично має на увазі складні філософські категорії, і тут виникає мотив (не)впізнаності героя (як у міфах і казках). Текст, зовні простий, але насичений складними смислами, можна трактувати так, що профанний зір не сприймає сакрального одкровення: «Приходиш до нас анонімно, / питаєш, «Скажіть мені хто я, – / бо я так давно забув мое ім'я»: / А ми: «Хто ти?»» [12, с. 224]. Розуміючи це буквально (як розкопки і дослідження знахідки), усе одно можна помітити, що матеріальні деталі заважають духовному – глибинному – сприйняттю реципієнтами фараона: «Чекаєш на нас невидимо: «Дивіться на мене, бо моя краса / була зірвана задовоно,

немов квіт із золотої бляхи». / А ми: «Що таке краса?»» [12, с. 224]. У прямому розумінні: тіло може розсипатися на порошок (як знайдені папіруси), але у переносному – це знову мотив невпізнання таємниці та ефемерність краси; те, що фараонові сльози втілюються у «золоті суди» [12, с. 224] (тобто судини), що дзвонять, означає зовнішню красу, яку сприймає реципієнт.

Мотив метаморфози в єгипетському контексті описано і у В. Вовк – збірка «Напис на скарабею» (2007), де в оповідання часто включаються ліричні монологи. У даному разі нас цікавлять віршовані тексти, але для їхнього розуміння треба проаналізувати основний, прозовий, нарратив. Так, оповідання «Метаморфоза» йде від особи жінки на ймення Ненуфар: новолатин. *ненуфар*, *nenuphar*, в інших європейських мовах *nenufar*, слово походить з перської та арабської, в українській – чоловічого роду, але за Академічним правописом Голоскевича (якого дотримуються В. Вовк та ін.) – фемінітив. Це водяне латаття, біла чи жовта лілея, символ безсмертної краси, у демонології пов'язується з русалками і вампірами, тобто істотами, чия смерть несправжня. В європейському розумінні Ненуфар-ненюфар стала б німфою. Ненуфар спускається у підземне царство (частий сюжетний хід міфів про ініціацію). Героями твору виступають божества, чії функції пояснені авторкою – у цьому переліку цитуємо тільки ті коментарі, які мають не загальноміфологічні, а оригінальні (відповідно до мети твору) трактування: Нут (богиня неба [4, с. 114]), Анубіс – «бог мумій, з головою шакала» [4, с. 114]), Озіріс, Маат («богиня правди, справедливості, ладу» [4, с. 114]) – звідси «Книга (Закони) Маат»: на тому світі вмерлі присягалися цьому божеству в тому, що не порушували конкретних законів чи правил; Горус (тобто Гор) – «бог неба в виді сокола. Фараони вважали себе інкарнаціями Горуса» [4, с. 114]. Гор – син Ісіди, «крилате сонце», цей бог своїми крилами охороняв фараона [10, с. 310]. Також фігурують Ре (або Ра) – сонце; Гатор – «богиня з коров'ячим тілом, покровителька кохання, плодovitости і музики» [4, с. 118] – тут вона покровителька Ненуфар як творчої особистості (і В. Вовк описує на прикладі героїні себе). Інші описи: Гатор (Хат(х)ор) – «дім Гора», тобто «небо», вважалася небесною короною, яка народила сонце; пізніше зображалась як рогата жінка; була божеством-оберегом фараона, богинею-матір'ю [10, с. 584–585]. Гатор відповідала грецькій Афродіті; пізніше ототожнювалася з культом мертвих [10, с. 585] (і ось чому вона сприяє Ненуфар на тому світі). У нагороду Озіріс пропонує Ненуфар будь-яке посмертне перевтілення. У творі наявна дилема: Ненуфар каже Озірісу, що вдячна йому за похвали своїм чеснотам (героїня «плодовита» [4, с. 113]),

але вона ніколи не була матір'ю (якщо знати материнські функції Гатор, то драматизм долі героїні В. Вовк ще більш зрозумілий). Насамкінець «творчий дух» («Моя рука різбила камінь Розети, / і через мене Ніл не тільки плодив / гіпопотамів і крокодилів, / але наводнював пустиню й ростив / пальми дактилів» [4, с. 114]) Ненуфар за повелінням бога перетворюється на папірус (тобто рослину, «билину, на якій майбутні покоління покладуть свої твори» [4, с. 115]) – і мета материнства була досягнута: героїня стала духовною матір'ю. Мати народу або нації чи країни (Єгипту) – божество, архетип Великої Матері. У В. Вовк звертання до інших контекстів часто супроводжується переліченням реалій бразильської, єгипетської та ін. культур або імен богів, зрозумілих підготованому реципієнту. Монолог Ненуфар – жрецький: «Моїм ім'ям не було Нефертіті, / Рамзес чи Гатшепсут, / лиш радше Імготеп чи Сенгемут, / і замість розтирати маляхіт / у мисочках з алябаstrу для малювання брів і очей, / з мого чола, з моїх рук / серед пісків здригнулася Саккара / і диво-див у Дейр-ель-Багарі» [4, с. 114]. Тут внутрішня краса протиставлена косметичній (хоч і ритуальній) красивості. Імготеп – «автор «Книги Мудрості», архітект третьої династії» [4, с. 118], отже, він прямо пов'язаний з Маат. Сенемут – «архітект королеви Гачепсут вісімнадцятої династії» [4, с. 118]. Дейр-ель-Багарі – святина цієї цариці. Саккара – «піраміда у формі сходів, біля Мемфісу, 2608–2530 рр. до Хр.» [4, с. 118], тобто зикурат (є версія, що у цій формі була знаменита Вавилонська вежа – отже, у такому разі виникає асоціація з біблійним контекстом та ідеєю людської гордині, яка ніщо проти Бога). В уявленні Ненуфар фараони скороминущі, героїня тверезо розуміє, що вони смертні (ось чому у цьому вірші владарі протиставлені митцям – архітекторам, які увічнювали їхню славу): «Без мого посередництва / Безсмертне Ка фараонів / мусіло б мастабами вдовольнитися, / без пірамід і Сфінкса в Гізе. / Мій дух літає соколом Горуса...» [4, с. 114]. Натомість сам цей фемінінний персонаж – сакральна постать і причетна до всесвітніх процесів. Ненуфар вдихає душу у мертвий камінь археологічних пам'яток, це творча енергія і харизма; Ка – «душа, потуга богів» [4, с. 118]. Саме Ненуфар, а не фараони, – справжня обраниця Гора.

Висновки з описаного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.. Здійснений аналіз виявив, що єгипетський контекст в обох поетес насичений символами та історичними реаліями, а також поняттям з археологіями. Опис будується не на екзотиці заради екзотики, а інші реалії слугують для ілюстрування філософських категорій. Звернення до стародавніх битв, божеств, володарів (фараонів), пам'яток означає пошуки сучасним

інтелектуалом самого себе у зміненому технологізованому світі. Звідси й синтез язичницьких і християнських мотивів: ліричні герої прагнуть гармонії та впізнаваності сакрального у новій, нестабільній, реальності, а також зміцнення власної ідентичності. Перспективним виявився архетипний, міфологічний, символічний аналіз, який доповнився етимологічним (під час аналізу вибору окремих лексем Патрицією Килини та мотивації імені героїні В. Вовк – Ненуфар). Зокрема, перспективна у річищі дослідження єгипетської міфології та контамінації християнських мотивів поезія В. Вовк.

Список використаних джерел і літератури:

1. Астаф'єв О. Міражний простір модернізму // Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. С. 3, 31 – 39.
2. Вирт Г. Ф. Хроника Ура Линда. Древнейшая история Европы / Пер. с нем. Кондратьев А. В. М. : Вече, 2007. 624 с.: ил. – (Ariana Mystica).
3. Вовк В. Жіночі маски – Wira Wovk. Kobiece maski [Пер. з укр. мови Тадей Карабович]. Люблин, 2014. 148 с.
4. Вовк В. Напис на скарабею. Львів : БаК, 2007. 124 с.: іл.
5. Вовк В. Нев'янучий квіт. Ріо-де-Жанейро, 2017. 114 с.
6. Григорчук Ю. М. Проза Віри Вовк: виміри сакрального. Брустурів : Дискурс, 2016. 364 с.: іл.
7. Жодані І. М. Емма Андіївська і Віра Вовк: тексти в контексті інтерсеміотики: Монографія. К. : ВДК «Університет «Україна», 2007. 116 с.
8. І. Ф. [Іван Фізер] Патриція Килина, псевдо, [Воррен] (1936) // Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі / Упор. Б. Бойчук. Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. С. 218 – 219.
9. Мацько В. «Конкурентія» альтернативних парадигм в жанрово-стильовій та поетикальній системі Віри Вовк // Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністські парадигми. Хмельницький : ФОП Заколотний М.І., 2016. С. 217 – 226.
10. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х тт. / Гл. ред. Токарев С. А. – 2-е изд. – 1147 с.; М. : Советская энциклопедия, 1991. Т. 1. 671 с.; Т. 2. 719 с.
11. Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія / Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. – 256 с. – (Українська муза).
12. Поза традиції. Антологія української модерної поезії в діаспорі / Упор. Б. Бойчук. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. – 474 с.
13. Рубчак Б. Міти чужинці: Уваги до творчості Патриції Килини / Богдан Рубчак // Сучасність. – 1968. – Ч. 1(85). – С. 25.
14. Смольницька О. О. Компаративний аналіз «мерехтливої міфології» у вибраній поезії Віри Вовк і Патриції Килини // Кременецькі компаративні студії. Вип. VI. Т. 1. 2016. С. 254 – 269.
15. Смольницька О. Культурна самоідентифікація ліричного героя у вибраній поезії Віри Вовк: *aesthetica interior* // Наукові записки Національного

університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур : матеріали ІХ міжнародної наукової конференції. (Острог, 20-21 травня 2016 р.). / ред. кол. : І. Д. Пасічник, Д. М. Шевчук та ін. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 17. С. 151 – 160.

16. Фиона Сампсон: Бродский ошибался. 26.01.2016. URL : <http://sho.kiev.ua/article/405420>, на рус. яз., свободный (дата звернення : 1.08.2017.)

17. Человек и его символы / Пер. с англ. Спб. : Б. С. К., 1996. 454 с., ил.

18. Элиаде М. История веры и религиозных идей: в 3-х тт. – От Магомета до Реформации. Т. I. От каменного века до Элевсинских мистерий. М. : Критеорион, 2002. 464 с.

19. Элиаде М. История веры и религиозных идей: в 3-х тт. – От Магомета до Реформации. Т. III. М. : Критеорион, 2002. 352 с.

20. Элиаде М. Миф о вечном возвращении. Архетипы и повторяемость / Пер. с фр. Е. Морозовой и Е. Мурашкинцевой. Спб. : Алетейя, 1998. 258 с.

21. Karabowicz T. Motywy sakralne w poezji «Grupy Nowojorskiej» jako ważny element twórczości oraz ogniwo łączące ukraińską tradycję literacką (Сакральні мотиви у поезії Нью-Йоркської групи як важливий елемент творчості та зв'язку з українською літературною традицією) // Султанівські читання : [збірник статей] / редкол. : І. В. Козлик (голова) й ін. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. Вип. V. С. 200 – 210.

References:

1. Astaf'jev O. [Mirazhnyy prostir modernizmu]. *Poety «N'yu-Yorks'koyi hrupy»*. Antolohiya. Uporyad. tekstiv O. H. Astaf'yeva, A. O. Dnistrovoho; Peredm. O. H. Astaf'yeva. Kharkiv, Vesta, Vyd-vo «Ranok», 2009, p. 3, 31 – 39.

2. Virt G. F. Hronika Ura Linda. Drevnejshaja istorija Evropy. Per. s nem. Kondrat'ev A. V. M., Veche, 2007, 624 p.

3. Vovk V. Zhinochi masky – Wira Wowk. Kobiece maski / Vira Vovk ; [Per. z ukr. movy Tadey Karabovych], Lyublyn, 2014, 148 p.

4. Vovk V. Napys na skarabeyu. L'viv, BaK, 2007, 124 p.

5. Vovk V. Nev»yanuchyy kvit. Rio-de-Zhanejro, 2017, 114 p.

6. Hryhorchuk Yu. M. Proza Viry Vovk: vymiry sakral'noho. Brusturiv, Dyskursus, 2016, 364 p.

7. Zhodani I. M. Emma Andiyevs'ka i Vira Vovk: teksty v konteksti intersemiotyky: Monohrafiya. Kyiv, VDK «Universytet «Ukrayina», 2007, 116 p.

8. I. F. [Ivan Fizer]. [Patrytsiya Kylyna, psevido, [Vorren] (1936) *Poza tradytsiyi. Antolohiya ukrajin'skoyi modernoyi poeziyi v diyaspori* / Upor. B. Boychuk. – Kyiv – Toronto – Edmonton – Ottava, 1993, p. 218 – 219.

9. Mats'ko V. «Konkurentsiya» al'teratyvnykh paradyhm v zhanrovo-styl'oviy ta poetykal'niy systemi Viry Vovk, *Aktual'ni problemy suchasnoyi filolohiyi ta kul'turolohiyi: postmodernist'ski paradyhmy*, 2016, p. 217 – 226.

10. Mify narodov mira. Jenciklopediya: v 2-h tt. Gl. red. Tokarev S. A. 2-e izd., 1147 p.; M., Sovetskaja jenciklopediya, 1991. Vol. 1, 671 p., Vol. 2, 719 p.

11. Poety «N'yu-Yorks'koyi hrupy». Antolohiya. Uporyad. tekstiv O. H. Astaf'yeva, A. O. Dnistrovoho; Peredm. O. H. Astaf'yeva. Kharkiv, Vesta,

Vyd-vo «Ranok», 2009, 256 p.

12 Poza tradytsiyi. Antolohiya ukrayins'koyi modernoyi poeziyi v diyaspori / Upor. B. Boychuk. Kyyiv – Toronto – Edmonton – Ottava, 1993, 474 p.

13 Rubchak B. Mity chuzhynky: Uvahy do tvorchosty Patrytsiyi Kylyny, *Suchasnist'*, 1968. Vol. 1(85), p. 25.

14. Smol'nyts'ka O. O. Komparatyvnyy analiz «merekhtlyvoyi mifolohiyi» u vybraniy poeziyi Viry Vovk i Patrytsiyi Kylyny, *Kremenets'ki komparatyvni studiyi*, 2016, Vyp. VI, Vol. 1, p. 254 – 269.

15. Smol'nyts'ka O. Kul'turna samoidentyfikatsiya lirychnoho heroya u vybraniy poeziyi Viry Vovk: aesthetica interior, Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Kul'turolohiya». *Problemy kul'turnoyi identychnosti v sytuatsiyi suchasnoho dialohu kul'tur : materialy IKh mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi. (Ostroh, 20-21 travnya 2016 r.)*. / red. kol. : I. D. Pasichnyk, D. M. Shevchuk ta in. Ostroh, Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», 2016, Vyp. 17, p. 151 – 160.

16. Fiona Sampson: Brodskij oshibalsja. 26.01.2016 [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://sho.kiev.ua/article/405420>, na rus. jaz., svobodnyj. – Data dostupa: 1.08.2017.

17. Chelovek i ego simvoly / Per. s angl. Spb., B. S. K., 1996, 454 p.

18. Jeliade M. Istorija very i religioznyh idej: v 3-h tt. Ot Magometa do Reformacii. T. I. Ot kamennogo veka do Jelevsinskih misterij. M., Kriteorion, 2002, 464 p.

19. Jeliade M. Istorija very i religioznyh idej: v 3-h tt. Ot Magometa do Reformacii. T. III. M., Kriteorion, 2002, 352 p.

20. Jeliade M. Mif o vechnom vozvrashhenii. Arhetipy i povtorjaemost' Per. s fr. E. Morozovoj i E. Murashkincevoj. Spb., Aletejja, 1998, 258 s.

21. Karabowicz T. Motywy sakralne w poezji «Grupy Nowojorskiej» jako ważny element twórczości oraz ogniwo łączące ukraińską tradycję literacką (Sakral'ni motyvy u poeziyi N'yu-Yorks'koyi hrupy yak vazhlyvyvy element tvorchosti ta zvyazku z ukrayins'koyu literaturnoyu tradytsiyeyu). *Sultanivs'ki chytannya : [zbirnyk statey]* / redkol. : I. V. Kozlyk (holova) y in. – Ivano-Frankivs'k, Symfoniya forte, 2016. – Vyp. V, p. 200 – 210.

Summary

Olha Smolnytska

The Egyptian Discourse and the Folk Christianity as Language of Symbols in the Poetry by Vira Vovk and Patritsiia Kylyna

The article deals with the analysis of the ancient Egyptian myths, symbols, archetypes, historical objects in the lyrics of the poets of the New York group. The research is comparative. The Biblical context as connected with the Egyptian one is given. The methodology of Carl Gustav Jung, Mircea Eliade, Joseph Campbell are used. The mythological, archetypal, symbolological, etymological methods of analysis are involved.

Key words: *text, context, Egypt, Folk Christianity, mythology.*

Дата надходження статті: «18» жовтня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «31» жовтня 2017 р.